

کدهای اخلاقی در آموزش آنلاین

ملاححت نیک روان مفرد^۱

چکیده

کدهای اخلاقی و رفتاری در آموزش شامل ارزش‌ها و اهداف حرفه‌ای هستند که دستورالعمل‌هایی را برای مربیان در رابطه با عملکردشان ارائه می‌دهد. آموزش آنلاین نیز گونه خاصی از رویکردهای آموزشی بوده، ریشه در ارتباطات مبتنی بر کامپیوتر دارد. از آن جایی که این نوع آموزش به صورت تشکیل کلاس‌های مجازی و از طریق شبکه اینترنتی صورت می‌گیرد، چالش‌های اخلاقی خاص خود را داشته، نیازمند ارائه کدهای اخلاقی در رابطه با عملکرد سیستم آموزشی، مربیان، کارمندان و دانشجویان است. به طور خلاصه کدهای اخلاقی در آموزش آنلاین شامل: قابلیت دسترسی یکسان به اینترنت، بر خورداری از صداقت دانشگاهی، الزام به حفظ حریم خصوصی و محرمانه ماندن اطلاعات افراد، الزام به اجتناب از تقلب در جستجوی آکادمیک، الزام به رعایت کپی رایت و استفاده منصفانه از منابع و الزام به اجتناب از تخلفات اخلاقی هستند. هدف از مقاله حاضر، توضیح درباره این کدهای اخلاقی در آموزش آنلاین است.

واژگان کلیدی

کد اخلاقی، آموزش آنلاین

۱- دانشجوی دکتری آموزش علوم پزشکی، دانشکده پرستاری و مامایی دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی، تهران، ایران
Email: nikravan2275@yahoo.com

مقدمه

در طول دو دهه گذشته، آموزش آنلاین توسعه فوق العاده‌ای پیدا کرده و به دلیل افزایش استفاده از آن، توجه خاصی نیز روی مسائل اخلاقی مرتبط با آن معطوف گردیده است. علاوه بر اخلاق آموزشی، مدرسین با مسائل مختلفی در رابطه با فضاهای آموزش آنلاین مواجه هستند (زیمبیلان و وراسیداس، ۲۰۰۵م). هرچند اینترنت مرزها و محدودیت‌های مربوط به فرصت‌های آموزشی را از بین برده است، اما چالش‌های جدیدی را نیز برای مربیان آنلاین ایجاد کرده است که نیاز به مدیریت دقیق دارد (توپراک و همکاران، ۲۰۱۰م).

مفهوم رایج اصطلاح «اخلاق»^۱ یا «رفتار اخلاقی»^۲ به منزله درست و نادرست بودن یک موضوع است. اخلاق درباره کارهایی است که مردم باید انجام دهند. پس مرتبط با ارتباطات، اخلاقیات، ارزش‌ها و عدالت است. با این حال، در زمینه عملکرد حرفه‌ای، ملاحظات اخلاقی فراتر از درست و نادرست بودن بوده و به قوانین و استانداردهای رفتاری مربوط به یک حرفه یا گروه اشاره می‌کند. از همه اعضای وابسته به یک حرفه یا گروه انتظار می‌رود که مطابق با قوانین و استانداردهای قابل اجرا در حرفه خود عمل کنند. به عنوان مثال، از پزشکان انتظار می‌رود که رفتار آن‌ها مطابق با اخلاق پزشکی باشد. علاوه بر این، ملاحظات اخلاقی شامل انجام کار در چارچوب مقررات سازمانی است. به عبارت دیگر، برای محافظت جامعه از افرادی که به نقض اخلاق حرفه‌ای می‌پردازند، قوانینی در رابطه با محدودیت‌های قانونی خاص آن حرفه به تصویب می‌رسد. این قوانین به طور کلی در هماهنگی با استانداردهای اخلاقی در آن حرفه هستند (ام پوفو، بی تا).

اغلب یادگیرندگان آنلاین نیازمند چارچوبی‌هایی هستند که سازگار با فرهنگ آن‌ها باشد. پیش فرض‌های فرهنگی جوامع مختلف می‌تواند روی تعاملات، گفتارها و نوشته‌ها تأثیر بگذارد. برای مثال فرهنگ شرقی برای سکوت، متانت و تشریفات ارزش قایل است، در حالی که فرهنگ غربی تأکید بیشتری بر گفتار، خودنمایی و بی‌تکلفی دارد. فرهنگ روی نحوه رفتار و یادگیری افراد نیز مؤثر است. مدرسان نیاز دارند که در آموزش آنلاین سه عامل اصول کلی یادگیری، تفاوت‌های فرهنگی (باورها، انتظارات و ارزش‌ها) و سبک یادگیری فردی را در نظر بگیرند (توپراک و همکاران، ۲۰۰۷م).

اخلاق در آموزش به معنی اجرای سیاست‌های آموزشی برای همگان به صورت برابر، و بدون توجه به ملیت، جنس، و تفاوت‌های ایدئولوژیکی یا ناتوانی‌های روانی/جسمانی است. محیط‌های یادگیری آنلاین دارای پتانسیل دسترسی به مخاطبین بین‌المللی هستند. با توجه به تعداد و تنوع دانشجویان در محیط‌های یادگیری الکترونیک، سیاست توازن میان انتظارات مختلف و مطالعه نحوه درک شرکت کنندگان از اخلاق در محیط‌های یادگیری آنلاین مهم است. در نظر گرفتن اصول اخلاقی در آموزش الکترونیک منجر به ایجاد احترام و تحمل در بین شرکت کنندگان، روابط مدنی و تعامل بر اساس قوانین از پیش تعیین شده می‌گردد. مطالعه روی اخلاق وابسته به روش نظام مندی است که انسان از طریق آن در یک زمینه فرهنگی خاص، درست را از غلط تفکیک می‌کند (لنجل، ۲۰۰۴م).

اگرچه مدرسان به مبانی اخلاقی حرفه خود پایبند هستند، اما هنگامی که قرار باشد به صورت آنلاین تدریس کنند، ممکن است با مسائل دیگری متفاوت با

آموزش چهره به چهره رو به رو شوند. به این ترتیب چالش‌های جدیدی برای مربیان ایجاد می‌شود که مرتبط با موارد زیر است:

۱- نفوذ سیاسی و اجتماعی

۲- تنوع فرهنگی

۳- تعصب و سوگیری

۴- تنوع جغرافیایی

۵- تنوع یادگیرنده

۶- شکاف دیجیتالی

۷- علم آداب معاشرت

۸- مسائل حقوقی (زیمبلاس و وراسیداس، ۲۰۰۵م).

به دلیل آن که محیط یادگیری الکترونیک پذیرای یادگیرندگان مختلف است، پس باید سبک‌های یادگیری متنوعی را نیز پذیرا باشد. علاوه بر این تفاوت‌های فردی، نیازهای خاص یادگیرندگان نظیر افراد دچار ناتوانی نیز باید در نظر گرفته شود. باید به خاطر داشت که یادگیرندگان هر یک سبک و شیوه خود را برای جمع‌آوری و سازمان‌دهی اطلاعات جهت یادگیری دارند، و نیازهای یادگیری آنان نیز با هم متفاوت است و این به پیشینه تجارب و شایستگی‌های آن‌ها بر می‌گردد. مربیان یا طراحان دوره به عنوان هماهنگ کننده بحث‌ها باید حساس بوده، در رابطه با درگیر کردن یادگیرندگان در محیط الکترونیک از خود خلاقیت به خرج دهند و از استراتژی‌ها و فعالیت‌های متنوع برای سبک‌های یادگیری مختلف استفاده کنند (توپراک و همکاران، ۲۰۰۷م. وگودفیلو و هیولینگ، ۲۰۰۵م).

سایت‌های آنلاین از گفتمان‌های پیچیده و روابط گوناگون حمایت می‌کنند. آن‌ها از مرزهای فیزیکی، فرهنگی و زبانی عبور می‌کنند و به همین واسطه، با چالش‌های جدیدی روبه‌رو می‌شوند که می‌توان آن‌ها را در چهار سؤال زیر خلاصه کرد:

- آیا ارزش‌های اجتماعی، فرهنگی و آکادمیک به طور موفقیت‌آمیز به آموزش الکترونیک انتقال یافته است؟
- آیا طراحی آموزش از راه دور منجر به آزادی آکادمیک می‌شود، یا تهدیدی برای تضعیف آن است؟
- آیا تکیه بر شبکه‌های کامپیوتری در آموزش عالی می‌تواند برابری و عدالت را در رابطه با کلیه دانشجویان به انجام برساند، و یا برعکس، نقطه ضعفی برای طبقات اجتماعی خاص، و یا اجبار برای انطباق یافتن است؟
- در آموزش از راه دور امکان بروز چه نوع رفتارهای غیر اخلاقی از جانب دانشجویان و مربیان وجود دارد؟ و در مقابل بروز این رفتارها چه باید کرد؟ (اندرسون و سیمپسون، ۲۰۰۸م).

مربیان آنلاین مداوماً با ملاحظات اخلاقی رو به رو هستند. اولاً، آن‌ها متعلق به حرفه‌ای هستند که ملاحظات اخلاقی خاص خود را دارد. ثانیاً، آن‌ها توسط قوانین و مقررات مؤسسه آموزشی خود نیز محدود می‌شوند. این قوانین ممکن است شامل استفاده مناسب از امکانات اینترنتی مؤسسه باشد. همچنین مقرراتی برای برخورد با متخلفان وجود دارد. با این حال، فراتر از اخلاق حرفه‌ای و سازمانی، مربیان آنلاین باید با مسائل اخلاقی و حقوقی خاصی آشنا باشند. هرچند مسائلی مانند استفاده قابل قبول از منابع، حفظ حریم خصوصی، صدور مجوز، تقلب، کپی‌رایت، استفاده منصفانه، سرقت ادبی و مالکیت انحصاری فقط

مربوط به آموزش آنلاین نیست، با این حال ابعاد جدیدی در آموزش آنلاین به خود گرفته است. این مسائل و ابعاد آن‌ها از کشوری به کشور دیگر متفاوت است. در کشورهایی که در آن آموزش آنلاین در مرحله پیشرفته قرار دارد، سیاست‌های مربوط به آموزش آنلاین بسیار غنی هستند. از سوی دیگر، در بسیاری از کشورهای در حال توسعه، که در آن آموزش آنلاین هنوز در مراحل ابتدایی است، به طور کلی قوانین بسیار کمی در مورد این مسائل به چشم می‌خورد (توپراک و همکاران، ۲۰۰۷م). پنج هدف عمده برای ایجاد کدهای اخلاقی شامل موارد زیر هستند (انجمن مشاوره آمریکا، ACA، ۲۰۰۵م):

- ۱- روشن ساختن ماهیت مسؤولیت‌های اخلاقی مؤسسه آموزشی برای دانشجویان، مربیان، و کارکنان
- ۲- کمک به حمایت از مأموریت مؤسسه آموزشی
- ۳- تعریف اصول رفتارهای اخلاقی
- ۴- به عنوان یک راهنمای اخلاقی برای ساخت یک دوره حرفه‌ای آموزشی
- ۵- به عنوان اساسی برای پردازش اخلاقی به شکایات و سؤالات اعضا

همچنین اصول زیر به عنوان کدهای اخلاقی آموزشی برای مدیران آموزشی مطرح می‌شود (اوین، ۲۰۰۷م):

- ۱- داشتن دانشجویانی مرفه، که بنیاد و اساس کلیه تصمیم‌گیری‌ها است.
- ۲- یک رنگی و صداقت در انجام وظایف حرفه‌ای
- ۳- حمایت از حقوق مدنی و انسانی تمام افراد ذی ربط
- ۴- پیروی از قوانین آموزشی محلی، استانی و ملی
- ۵- اجرای قوانین و تنظیمات توصیه شده مؤسسه آموزشی

- ۶- پیگیری اقدامات مناسب به منظور اصلاح مقرراتی که منطبق با اهداف آموزشی اعلام شده نیستند.
- ۷- اجتناب از استفاده از موقعیت برای منافع شخصی
- ۸- حفظ استانداردها و انجام پژوهش جهت ادامه رشد حرفه‌ای
- ۹- تعهد به اجرای همه قراردادهای آموزشی تا زمان تحقق آن‌ها و یا اتمام قرارداد

کدهای اخلاقی در آموزش آنلاین

الف) همه یادگیرندگان باید قابلیت دسترسی یکسان به اینترنت را داشته باشند.

همه کاربران باید دسترسی یکسان به شبکه را داشته باشند. باید بین افرادی که توان و منابع کافی دارند و آن‌ها که ندارند تعادل برقرار شود (لین، ۲۰۰۷م.). باید به خاطر داشت که یادگیرندگان، هر یک سبک و شیوه خود را برای جمع‌آوری و سازمان‌دهی اطلاعات برای یادگیری دارند و دارای نیازهای یادگیری متفاوتی هستند که به پیشینه، تجارب و شایستگی‌های آن‌ها بر می‌گردد. در ضمن به دلیل آن که محیط یادگیری الکترونیک پذیرای یادگیرندگان مختلف است، باید سبک‌های یادگیری مختلف را نیز پذیرا باشد. علاوه بر این تفاوت‌های فردی و نیازهای خاص یادگیرندگان نظیر افراد دچار ناتوانی نیز باید در نظر گرفته شود. مربی و طراح دوره، به عنوان هماهنگ‌کننده بحث‌ها باید در رابطه با درگیر کردن یادگیرندگان در محیط الکترونیک، حساس و خلاق باشد. او باید یادگیرندگان را برانگیزاند که به تجارب یادگیری هم احترام بگذارند. پس در

یادگیری آنلاین باید از استراتژی‌ها و فعالیت‌های متنوع برای سبک‌های یادگیری مختلف استفاده کرد (توپراک و همکاران، ۲۰۰۷م).

البته در این جا بین افرادی که به اینترنت دسترسی دارند و افرادی که ندارند یک فاصله وجود دارد که دلیل آن می‌تواند اقتصادی، فرهنگی، جغرافیایی و غیره باشد. همچنین سرعت اینترنت نیز می‌تواند باعث ایجاد شکاف شود. سایر نابرابری‌ها می‌تواند به دلیل تفاوت در زبان، جنس، سن، توانایی جسمی و نژاد باشد (لنجل، ۲۰۰۴م، نش، ۲۰۰۶م، آنلاین، گودفلو و هولینگ، ۲۰۰۵م).

به لحاظ تنوع فرهنگی، انعطاف‌پذیری در یادگیری الکترونیکی برای دسترسی دانشجویان مختلف از نقاط مختلف جامعه و جهان به طور کلی مهم است. این انعطاف‌پذیری منجر به ایجاد مسؤلیت نسبت به تفاوت‌های اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، زبانی و مذهبی دانشجویان می‌شود. تنوع فرهنگ‌ها و سبک‌های یادگیری باید در هنگام طراحی محیط‌های یادگیری الکترونیکی به رسمیت شناخته شود. یک نکته مهم در این جا ارتباط متقابل فرهنگی بین دانشجویان و مربیان و یا بین دانشجویان است. نه تنها فرهنگ‌های متفاوت دانشجویان کشورهای مختلف، بلکه گروه‌های متنوع اجتماعی با توجه به ویژگی‌های جمعیتی مختلف از جمله جنس، سن، شغل و محل زندگی نیز باید در نظر گرفته شود. برای مثال نباید در مثال‌ها، از نمونه‌های خاص مربوط به یک کشور خاص و یا یک گروه شغلی خاص در دوره‌های آنلاین استفاده کرد. همچنین از مثال‌هایی که ممکن است برای جنسیت یا گروه‌های سنی مختلف توهین‌آمیز باشد نیز باید اجتناب گردد (توپراک و همکاران، ۲۰۰۷م، نش، ۲۰۰۶م).

ب) همه ذی نفعان آموزش آنلاین باید از صداقت دانشگاهی برخوردار باشند.

صداقت برای تمام افراد حرفه‌ای در هر زمینه‌ای ضروری است. این افراد نباید به عمد حقایق و یا حساب‌ها را به غلط ارائه دهند و یا بر عکس، مزایایی برای مشتریان، همکاران و یا عموم مردم قائل شوند. صداقت آکادمیک به معنی صداقت و مسؤولیت در یک دوره آموزشی است. بدین معنی که کلیه تکالیف علمی و تمام نمرات باید حاصل از درک و تلاش خود دانشجو باشد. در این رابطه می‌توان موارد زیر را مد نظر قرار داد (دانشگاه اوکلاهما، ۲۰۰۹م، آنلاین):

- ۱- ایجاد یک سیاست گسترده برای صداقت آکادمیک که مسؤولیت‌های مربی و دانشجو را در بر گیرد.
- ۲- نشان دادن تعهد سازمانی برای اجرای این سیاست و در حمایت از اعضای هیأت علمی و کارکنان در هدایت مسائل مربوط به صداقت دانشگاهی.
- ۳- ارائه اطلاعات بر اساس صداقت آکادمیک که به راحتی بتوان آن را روی سایت دانشکده، کتابخانه و در درون برنامه درسی خاص پیدا کرد.
- ۴- قرار دادن آموزش اخلاق در هسته برنامه درسی و/ یا حوزه خاصی در برنامه‌های اخذ مجوز حرفه‌ای
- ۵- گنجاندن صداقت دانشگاهی در طراحی برنامه آشناسازی دانشجویان تازه وارد به دوره آموزشی
- ۶- تشویق اعضای هیأت علمی به گزارش هر گونه شک به نقض قوانین و اقدام در قبال آن
- ۷- محافظت از درگاه ورود (login) و کلمه عبور دانشجویان برای دسترسی به دوره آنلاین و منابع مرتبط، بحث‌ها، تکالیف و ارزشیابی‌ها

صداقت آکادمیک/ سیاست صداقت آکادمیک در درون محیط یادگیری آنلاین باید در شروع دوره توضیح داده شود و در رابطه با آن بحث گردد. دانشجویان باید ملزم به رعایت سیاست‌های صداقت آکادمیک شوند. برای مثال:

(۱) درخواست از دانشجویان که در جمع‌آوری درون داده‌ای خود، صادق باشند.

(۲) درخواست از دانشجویان که باعث افتخار کلاس باشند.

(۳) ملزم کردن دانشجویان به مطالعه و امضاء توافق نامه قوانین صداقت آکادمیک.

(۴) تنظیم نامه ای به دانشجویان در مورد صداقت و ایمیل کردن آن را در طول دوره.

(۵) درخواست از دانشجویان برای تصریح و بازگویی قوانین صداقت آکادمیک.

(۶) درخواست از دانشجویان برای دادن بازتاب روی قوانین صداقت آکادمیک در تالار یا انجمن بحث و گفتگوی آنلاین (WCET, UT TeleCampus, ۲۰۰۹م.).

ج) همه ذی نفعان آموزش آنلاین باید ملزم به رعایت حفظ حریم خصوصی و محرمانه ماندن اطلاعات افراد باشند.

آموزش آنلاین به آرامی اما در نهایت وارد سیستم آموزشی می‌شود. با توجه به اجتناب ناپذیر بودن توسعه این روش آموزشی، بر همه مؤسسات آموزش عالی واجب است که فرایند دشوار تدوین سیاست‌های استفاده قابل قبول را آغاز کنند. استفاده قابل قبول اشاره به سیاست‌هایی دارد که توسط یک مؤسسه در رابطه با استفاده از اینترنت و کلیه منابع کامپیوتر وضع می‌شود. هرچند این سیاست‌ها ممکن است از کشوری به کشور دیگر و از مؤسسه‌ای به مؤسسه دیگر متفاوت

باشد، اما در یک چیز مشترک است: جلوگیری از رفتار غیرقانونی و مخرب به صورت آنلاین، مانند آزار و اذیت، سرقت، هک کردن، ارائه اطلاعات نادرست و موضوع استفاده قابل قبول (توپراک و همکاران، ۲۰۰۷م.).

یکی از بحث‌انگیزترین جنبه‌های استفاده قابل قبول، محدوده حریم خصوصی است که برای افراد در فعالیتهای آنلاین در نظر گرفته می‌شود. در برخی از مؤسسات ممکن است همه ایمیل‌ها تحت نظارت قرار گیرد. البته تعداد زیادی از ترافیک ایمیل‌ها در میان شرکت کنندگان است. در مؤسساتی که در آن باید ایمیل‌ها پایش شوند ممکن است افراد نگران آن چه که به صورت آنلاین می‌گویند باشند، و این می‌تواند بر کیفیت تعاملات آنلاین تأثیر بگذارد. بیان این مسأله مشکل است که آیا ایمیل در بسیاری از مؤسسات آموزشی محلی تحت نظارت باشد یا خیر. اما به نظر می‌آید که بیشتر آن‌ها حق انجام این کار را برای خود محفوظ می‌دانند (ام پوفو، بی‌تا). در شرایط طراحی و آموزش، تکنولوژی آموزشی روی مسائل مربوط به محرمانه ماندن اطلاعات تأکید می‌کند، که برخی از آن‌ها مربوط به اخلاق حرفه‌ای است. برای مثال، دانشجویان در موقعیت‌های آموزشی ممکن است در این رابطه احساس فشار کنند که عملکرد یا سطح شایستگی آن‌ها توسط مدیران افشا شود (لین، ۲۰۰۷م.).

علاوه بر این در یک کلاس آنلاین دانشجویان به تدریج حضور پیدا می‌کنند و هویت آن‌ها در خلال تعاملات آنان با سایر اعضای کلاس شناسایی می‌شود. به این ترتیب دانشجویان به شناسایی شخصیت، باورها، و ایده‌هایشان به صورت آنلاین می‌پردازند. اعتماد برای پی ریزی تبادل آزاد ایده‌ها و شکوفایی بحث باید تضمین شود (اندرسون و سیمپسون، ۲۰۰۸م.).

د) همه ذی نفعان آموزش آنلاین باید ملزم به اجتناب از تقلب در جستجوی آکادمیک باشند.

اخلاق آکادمیک مرتبط با ایجاد اطلاعات، تبدیل آن با کمک تکنولوژی و در نهایت انتشار آن و از جمله آموزش است. تقلب آکادمیک موضوع مهمی در آموزش از راه دور بوده، شامل نگرانی در این مورد است که آیا دانشجو تکالیف خود را خودش انجام می‌دهد؟ و یا متوسل به تقلب می‌شود؟ مؤسسه آموزشی باید دانشجویان را متوجه اخلاقیات آکادمیک و صداقت آکادمیک نماید. افرادی که از دبیرستان وارد دانشگاه می‌شوند با این موضوعات آشنایی ندارند. بنابراین باید اطلاعات زیردر قالب دستنامه یا کتاب راهنما به طور دقیق در اختیار آن‌ها قرار گیرد:

- ۱- اخلاق آزمون دادن
- ۲- استفاده از فهرست منابع در مقالات و پروژه‌ها
- ۳- ذکر نام همکاران و سایر مربیان و ناظرین در تکلیف درسی
- ۴- استفاده از منابع علمی
- ۵- احترام به کار دیگران
- ۶- اخلاقیات کامپیوتری
- ۷- روش‌های کمک رساندن به دیگران
- ۸- پایبندی به مقررات آکادمیک (توپراک و همکاران، ۲۰۰۷م. اولت، ۲۰۰۲م.

براون، ۲۰۰۸م.)

ه) همه ذی نفعان آموزش از راه دور باید ملزم به رعایت کپی رایت و استفاده منصفانه از منابع باشند.

مسأله نگران کننده دیگر در آموزش آنلاین کپی رایت است. کپی رایت شامل حقوق قانونی است که نویسنده، کاربر کامپیوتر، پیش نویسان، ناشران محصولات، مسؤولین فروش، و همه ذی نفعان باید آن را رعایت کنند (توپراک و همکاران، ۲۰۰۷م). کپی رایت یک موضوع اخلاقی است که تحت حوزه قانون در آمده است (لین، ۲۰۰۷م). استفاده از نسخه‌های تحت نظارت قوانین کپی رایت در سراسر جهان شامل آثار معمول نویسندگی مانند کتاب، عکس، موسیقی، تئاتر، ویدئو، مجسمه سازی و همچنین نرم افزار، مولتی مدیا و پایگاه اطلاعاتی است. قوانین کپی رایت مربوط به کسانی است که به حق مالکیت توجه نمی‌کنند. همچنین ممکن است این آثار کپی رایت شده توسط یک رسانه تکثیر شود. بر این اساس، کپی رایت حق توسعه و نشر آثار دیجیتال و آثاری که می‌توان آن‌ها را به فرمت دیجیتال تبدیل کرد را در بر می‌گیرد (ام پوفو، بی‌تا). مؤسسان آموزشی باید دارای سیاست‌هایی برای یادگیری الکترونیک باشند که راهنمایی برای موضوعات اخلاقی نظیر حفظ حریم و خلوت، سرقت ادبی و کپی رایت باشد. مؤسسه باید دانشجویان را آگاه کند که بدون داشتن اجازه، استفاده از هر متنی سرقت ادبی محسوب می‌شود. پس باید همیشه رفرنس داده شود. کپی رایت حق مالکیت معنوی نسبت به موادی است که توسط افراد آکادمیک ایجاد می‌شود. مربی و دانشجویان باید نسبت به این حقوق حساس باشند و در موارد لزوم به کسب اجازه بپردازند. (توپراک و همکاران، ۲۰۱۰م). موارد متعددی در رابطه با کپی رایت برای مربیان آنلاین وجود دارد. مورد اول شامل استفاده از ایده‌های افراد دیگر برای توسعه مجموعه‌ای از مطالب و مواد آنلاین است. این کار شاید

ساده‌ترین وضعیتی باشد که با آن مواجه می‌شوید و در این رابطه تمام آن چه که یک فرد باید انجام دهد اعلام نشانی منابع مورد استفاده است.

مورد دوم شامل ترکیب مطالب افراد دیگر برای ارسال آنلاین است. از لحاظ نظریه «استفاده عادلانه»، تکثیر محدود آثار دارای کپی راییت به منظور نقد ادبی، گزارش اخبار، آموزش، تحقیقات و پژوهش، نقض کپی راییت تلقی نمی‌شود (رایس، ۱۹۹۸م.، کو و روزن، ۲۰۱۰م.).

در این رابطه مواردی عنوان شده که طی آن بعضی از استفاده‌های خاص از مواد کپی راییت شده می‌تواند به عنوان «استفاده عادلانه» در نظر گرفته می‌گردد (رایس، ۱۹۹۸م.):

- توجه به هدف و ویژگی استفاده، از جمله این که آیا استفاده به منظور اهداف آموزشی تجاری است، یا غیر انتفاعی
- ماهیت کار کپی راییت

- مقدار و ماهیت بخش مورد استفاده در رابطه با کپی راییت، در مقایسه کل

کار

- تأثیر استفاده از این نسخه‌ها در پتانسیل بازار

وقتی که کار برای خرید در دسترس باشد و یا مجوز مالک کپی راییت در محیط دیجیتال و یا فرمت مورد نظر وجود داشته باشد، کپی کردن تمام یا بخش قابل توجهی از کار به جای خرید آن، غیرعادلانه است. صرف نظر از مفاد قانون، اجرای کپی راییت به طور کلی دشوار است. عمده فروشی فتوکپی از تکه‌های قابل توجهی از کتاب تقریباً به صورت روزانه در دانشگاه‌ها اتفاق می‌افتد. هیچ مکانیسمی برای نظارت بر مقدار آن وجود ندارد. اجرای کپی راییت در آموزش آنلاین بسیار مشکل‌تر است، زیرا دسترسی و استفاده از خدمات دیگران به صورت آنلاین بسیار آسان و راحت است. در غیاب ابزارهای پیچیده برای حفاظت

دیجیتالی از کپی رایت نظیر علامت چاپ سفید در متن کاغذ^۳، نقض کپی رایت به احتمال زیاد بی وقفه ادامه خواهد یافت.

مورد سوم و نهمایی که یک مربی آنلاین به احتمال زیاد با آن روبرو است شامل قرار دادن آزادانه این مواد آموزشی در دسترس دانشجویان است. در این جا دو نوع مواد آموزشی وجود دارد. اول، موادی هستند که مربوط به نهادهای عمومی مانند یونسکو و دیگر نهادهای سازمان ملل هستند که در صورتی که نشانی آژانس در آن‌ها ذکر شده باشد، می‌توانند آزادانه برای مقاصد غیر انتفاعی مورد استفاده قرار گیرند. دوم موادی که نیاز به اجازه برای نشر دارند. در این مواد به طور کلی روش انجام کار و اجرای کپی رایت ذکر شده است. بسیاری از این مواد، خوانندگان را مستقیماً به آدرسی هدایت می‌کنند که به سؤالات مربوط به استفاده از آن‌ها پاسخ می‌دهد. فقدان هشدار کپی رایت در برخی از مواد نباید به این معنی تفسیر شود که نیاز به اجازه نیست، بلکه باید قبلاً از نهاد یا مقام مربوطه اجازه گرفته شود.

روند کسب اجازه ممکن است دست و پاگیر باشد. با این حال، وقتی مقدار قابل توجهی از مواد آموزشی دارای کپی رایت مورد استفاده قرار می‌گیرد، باید آماده پیگیری این روند نیز بود. عدم انجام این کار ممکن است به وضعیت حقوقی ناخوشایندی منجر شود. وقتی بخش‌های محدودی از مواد مختلف به صورت آنلاین در دسترس دانشجویان قرار می‌گیرد، نیازی به گرفتن اجازه نیست. با این حال برای حفظ امنیت، ممکن است توصیه شود که دسترسی به این مواد از طریق یک سایت محافظت شده با کلمه عبور برای دانشجویان و مهمانان صورت گیرد.

این غیر منطقی نیست که از مربی آنلاین انتظار رعایت شرایط مربوط به کپی رایت و استفاده منصفانه را داشته باشیم. مربیان آنلاین اولین و پیشروترین افراد حرفه‌ای متعلق به انجمن‌های حرفه‌ای با کدهای رفتاری روشن هستند و همان طور که قبلاً گفته شد، آن‌ها یادگرفته‌اند که کپی رایت یکدیگر را نقض نکنند. همچنین، قبل از این که تأییدیه و مجوز آموزش آنلاین به آن‌ها داده شود، آن‌ها تحت آموزشی قرار می‌گیرند که شامل رعایت دقیق قوانین حق مؤلف و استفاده منصفانه است. بنابراین به نظر نمی‌آید این مربیان در دوره‌های آنلاین خود بدون اخذ اجازه از موادی استفاده کنند که متعلق به دیگران است (توپراک و همکاران، ۲۰۰۷م.). به هر حال عمده‌ترین موضوع اخلاقی در آموزش توسط تکنولوژی کپی رایت دیجیتال است که در سه موقعیت مطرح می‌شود:

اول، مسؤولیت گسترده دانشکده در رابطه با اجازه کپی رایت در طراحی مواد آنلاین است. زیراگاهی اعضای هیأت علمی اهمیت اجازه کپی رایت را نادیده می‌گیرند. دوم، گاهی اوقات هنگام گرفتن اجازه کپی رایت با مواردی روبه رو می‌شویم که خودشان تحت کپی رایت افراد دیگر هستند. سوم، تلاش برای حفظ تعادل بین کپی رایت از یک طرف و استفاده عادلانه برای اهداف آموزشی از طرف دیگر است. زیرا یادگیرندگان دائماً در تلاش برای یافتن مطالب برای سمینارها یا جزوه‌های خود هستند (لین، ۲۰۰۷م.).

در کل توصیه می‌شود که دسترسی به دوره آنلاین تنها محدود به دانشجویان و مهمانان دعوت شده باشد و فقط از طریق استفاده از یک ابزار رمزنگاری صورت گیرد. ثانیاً آن دسته از مواد آموزشی که احتمال سرقت آن‌ها زیاد است باید فقط به صورت استفاده در سایت قابل بهره برداری باشند. در نهایت، با استفاده از برنامه نرم افزار Adobe Acrobat این امکان وجود دارد که

ویژگی‌های امنیتی را با برخی از مواد درسی ترکیب نمود و از چاپ و تغییر اسناد، جلوگیری کرد (کو و روزن، ۲۰۱۰م).

۱- صدور مجوز و تقلید ادبی^۴

چندین سؤال در رابطه با کپی رایت به ذهن می‌رسند که مسئولین باید به آن‌ها پاسخ دهند: آیا تحت شرایط خاص، نقض برخی از این موارد موجه است؟ آیا می‌توان وقتی نسخه قابل دسترس برای خرید از یک کتاب در دسترس نیست از آن کپی برداشت؟ چگونه محصولات غیر مجاز خاص روی ارزش تجاری چنین محصولاتی تأثیر می‌گذارند؟

صدور مجوز و تقلید ادبی دو ملاحظه بسیار مهم در آموزش آنلاین هستند. استفاده از نرم افزار تجاری و برخی از مواد درسی با داشتن صدور مجوز به صورت موافقت نامه و تعیین شرایط استفاده از آن‌ها مجاز است. هر گونه استفاده خارج از شرایط قرارداد سرقت محسوب می‌شود. مؤسسه‌ای که نرم‌افزار را آزادانه در دسترس کارکنان و دانشجویان قرار می‌دهد، ممکن است ناقض چنین موافقت نامه‌ای باشد. مهم این است که مؤسسات قبل از ارائه نرم‌افزار به کاربران با شرایط توافق نامه مجوز آشنا شوند (حتی اگر برای اهداف آموزشی باشد). تقلید نرم افزاری، به خصوص استفاده از برنامه‌های کپی شده غیرقانونی، در مجموعه‌های آموزشی شایع است. اگر اقدامات کنترلی مناسب در محل اجرا نشود، کارکنان و دانشجویان برای کمک به خود از این نرم افزارهای موجود استفاده خواهند کرد. بنابراین مؤسسات آموزشی باید کارکنان و دانشجویان خود را نسبت به این موضوع حساس کنند (ام پوفو، بی‌تا، براون، ۲۰۰۸م).

۲- سرقت ادبی^۵

مشکل سرقت ادبی نیز موضوعی نزدیک به مسأله کپی رایت است. سرقت آثار ادبی عبارت از استفاده از ایده‌ها یا نوشته‌های افراد دیگر و حذف نام آنان است (کو و روزن، ۲۰۱۰م.). دورنمای سرقت آثار ادبی در میان دانشجویان دانشگاه بسیار بالا است. سرقت‌های ادبی معمولاً به صورت تصادفی کشف می‌شوند و این طبیعت کشف اتفاقی نشان می‌دهد که بسیاری از این سرقت‌ها کشف نشده باقی می‌مانند. برای قرار دادن منابع غنی آموزشی در اختیار دانشجویان، اینترنت بدون شک کمک بزرگی در مراکز آموزش عالی محسوب می‌شود که البته روشی برای کاهش هزینه نیز محسوب می‌شود. هم زمان، دامنه سرقت ادبی نیز افزایش یافته است. دانشجویان به اقتباس ادبی از نسخه‌هایی می‌پردازند که مریبی ممکن است به آن‌ها دسترسی نداشته باشد. دانشجویان ممکن است مطالب گردآوری شده خود را بدون ذکر محل قرارگیری آن بر روی سایت به جای مطالب خود جا بزنند (ام پوفو، بی‌تا).

برای این منظور برنامه‌ای به نام دیده بان اینترنتی^۶ طراحی شده است که به صورت آنلاین در دسترس بوده، قادر است با استفاده از ۲۰ موتور جستجوگر قوی و حرفه‌ای، صد میلیون صفحه وب را در اینترنت مورد بررسی قرار دهد. هر جمله به صورت کلمه به کلمه کد گذاری شده و با جملات دیگر در اینترنت مطابقت داده می‌شود. مریبی آنلاین که برای یک برنامه ثبت نام می‌کند، می‌تواند کار دانشجویان خود را به وب سایت ارسال کند. ظرف ۲۴ ساعت «اصالت کار، و یا عدم آن» مشخص می‌گردد. دادن هشدار به دانشجویان در مورد وجود دیده بان اینترنت می‌تواند روشی برای جلوگیری از سرقت ادبی در دوره‌های آنلاین باشد (Cable News Network، ۱۹۹۹م، آنلاین).

۳- مالکیت^۷

با این که بسیاری از دانشگاه‌ها در منطقه خود ممکن است قوانین کپی رایت قابل ملاحظه‌ای برای نقض حق مالکیت افراد دیگر را نداشته باشند، اما باید به کدهای مربوط به مالکیت احترام بگذارند. به عنوان مثال، مواد آموزش آنلاین که توسط اعضای هیأت علمی برای اهداف آموزشی ساخته می‌شوند، دارای حق کپی رایت هستند. آن‌ها نمی‌توانند بدون اجازه دانشگاه در محل دیگری این مطالب را منتشر کنند. به خصوص که اگر مؤسسه برای تولید این دوره آموزشی پول پرداخت کرده باشد. همچنین، با توجه به این که مواد آنلاین می‌توانند توزیع گسترده‌ای فراتر از کلاس‌های یک مریی داشته باشند، به نظر می‌آید که مالکیت مواد بیشتر متعلق به مؤسسه باشد تا افراد. طبیعی است که توسعه دهندگان دوره‌های آنلاین خواهان برداشتن گام‌های لازم برای حفاظت از جنبه‌هایی از دوره هستند که منحصراً متعلق به آن‌ها است. در این جا پیشنهادهاتی در مورد چگونگی انجام این کار وجود دارد. در مرحله اول، توسعه دهندگان دوره‌های آنلاین باید ادعای مالکیت خود را به مقام مسؤول کشوری تسلیم کنند. (با ضرورت رضایت دپارتمان مربوطه در مؤسسه آموزشی مرتبط با آن). ثانیاً، آنها باید دسترسی به مواد آموزشی دوره را تنها از طریق استفاده از ابزار رمزگذاری و محدود به افرادی کنند که در دوره ثبت نام کرده‌اند. ثالثاً، آن‌ها باید جنبه‌ها و نمودهایی را برای دوره بسازند که منحصر به آن‌ها بوده و فقط در آن سایت قابل دسترسی باشد. در نهایت، با استفاده از برنامه نرم افزار Adobe Acrobat آن‌ها باید بر ویژگی‌های امنیتی دوره در رابطه با جلوگیری از چاپ و ایجاد تغییر در اسناد بیفزایند (ام پوفو، بی‌تا).

و) همه ذی نفعان آموزش آنلاین ملزم به اجتناب از تخلفات اخلاقی

هستند.

اخلاق هنجاری به بررسی انتخاب‌های افراد و ارزش نهفته در پشت آن و در صورت نیاز به قضاوت در باره ارزش‌ها می‌پردازد. تخلفات اخلاقی بسیاری مانند آزار و اذیت، افترا و نقض حقوق مالکیت معنوی در اینترنت رخ می‌دهد. این تخلفات ممکن است به صورت ناخواسته نیز اتفاق افتد. به همین دلیل کاربران باید از قوانین آگاه باشند. موارد مربوط به بی‌نزاکتی معمولاً وابسته به فاصله روانی افراد از هم است (بروان، ۲۰۰۸م). در خلال تعاملات رو در رو، افراد می‌توانند نتایج رفتارهای نامناسب و غیراخلاقی را بلافاصله ببینند. اما در محیط آنلاین افراد معمولاً قادر نیستند مستقیماً یکدیگر را ببینند یا بشنوند. مؤسسه آموزشی می‌تواند این وضعیت را به دو روش حل کند: ۱) تنظیم قوانین به طوری که مدلی را برای دنبال کردن به دانشجویان ارائه دهد و ۲) وارد کردن اخلاقیات فناوری به برنامه درسی (توپراک و همکاران، ۲۰۰۷م، نش، ۲۰۰۶م، آنلاین).

برای یک محیط یادگیری الکترونیک «علم آداب معاشرت» چارچوبی را برای تعاملات، توسط ایجاد استانداردهایی که رفتارها را توضیح می‌دهد، فراهم می‌سازد (توپراک و همکاران، ۲۰۱۰م). هر مؤسسه‌ای می‌تواند دستورالعمل‌های خودش را برای آموزش از راه دور طراحی کند. اطلاع رسانی به دانشجویان به صورت مکرر بسیار ضروری است. همه چیز باید به روشنی در رابطه با وب سایت، تکالیف، امتحانات، نحوه بحث در تالار گفتگو، شامل کلیه مواردی که بی‌نزاکتی محسوب می‌شود، نحوه برخورد مربی با تقلب و رونویسی، نحوه تماس با مربی، محل گذاشتن پیام‌ها و توجهات مربوط به آن باید به دانشجویان ارائه شود (اندرسون و سیمپسون، ۲۰۰۸م).

کاربران باید به دستوالعمل‌هایی که توسط مؤسسه ارائه می‌شود توجه داشته باشند. برای مثال:

۱- لحن: لحن ارتباط باید منعکس کننده یک محیط دانشگاهی و اجتماعی باشد.

۲- زبان و رفتار مناسب: استفاده مناسب از زبان، به خصوص به صورت نوشتاری بسیار مهم است و باید متناسب با سیستم دانشگاهی باشد.

۳- احترام به هم‌تایان و معلمان: تمام ارتباطات درون سیستم آنلاین باید برای همه هم‌تایان و معلمان انعکاس دهنده احترام باشد.

۴- عدم زورگویی و یا تهاجم فردی: این عمل به طور کلی ممنوع است. از سیستم آنلاین فقط در جهت فعالیت‌ها و ارتباطات مربوط به مؤسسه آموزشی استفاده شود. به علاوه تمام اطلاعات و ارتباطات باید قابل دسترسی توسط مربی و مدیر مؤسسه باشد.

۵- صداقت: تمامی دانشجویان باید به یک سیاست سختگیرانه صداقت پایبند باشند. تقلب و سرقت ادبی در هر شکل از آن‌ها ممنوع است.

۶- دسترسی محافظت شده: همه کاربران باید با نام کاربری خود وارد شبکه شوند (دبیرستان پنفیلد، بی‌تا).

همچنین سیاست‌های یک نهاد آموزشی ممکن است در رابطه با ممنوعیت موارد زیر باشد:

- تلاش برای هک کردن یک کامپیوتر دیگر
- استفاده از منابع مؤسسه آموزشی برای منافع شخصی
- ارسال پیام‌های تهدید آمیز، زشت و ناپسند و یا اذیت و آزار
- ارسال مواد و مطالب محرمانه به خارج از مؤسسه

- ارسال مجدد پیام‌ها بدون کسب اجازه از صاحبان آن
  - اختلال و یا ایجاد تداخل در فعالیت‌های شبکه
- همچنین در ارتباطات بین فردی، شرکت کنندگان نباید شخصاً به هم حمله کنند. برای جلوگیری از این وضعیت باید برای تالارهای گفتگو قوانینی تعریف شود (توپراک و همکاران، ۲۰۰۷م.، اندرسون، ۲۰۰۵م.).

نتیجه‌گیری

در مجموع می‌توان کدهای اخلاقی را که در رابطه با آموزش آنلاین به صورت همه جانبه مطرح می‌شود، به صورت موارد زیر مطرح کرد:

- ۱- همکاری و شرکت در رفاه جامعه و انسان
- ۲- دسترسی یکسان به منابع آموزشی
- ۳- منصف بودن و عملکرد بدون تبعیض
- ۴- تبیین و حمایت از سیاست‌هایی که به حفظ شأن و منزلت کاربران و افرادی که تحت تأثیر سیستم کامپیوتری قرار دارند می‌پردازد.
- ۵- ارتقاء درک دانشجو از کامپیوتری شدن و عواقب آن
- ۶- صادق و قابل اعتماد بودن (صداقت آکادمیک)
- ۷- اجتناب از تقلب
- ۸- احترام به حریم خصوصی دیگران
- ۹- ارج نهادن به محرمانه نگه داشتن اطلاعات
- ۱۰- اجتناب از صدمه به یکدیگر
- ۱۱- دسترسی به منابع کامپیوتری و ارتباطات، تنها در صورت مجاز بودن
- ۱۲- احترام به حقوق مالکیت خاص نظیر کپی رایت و حقوق انحصاری

۱۳- دادن اعتبار مناسب برای مالکیت معنوی

۱۴- در نظر گرفتن مسؤولیت‌های حرفه‌ای خاص

با در نظر گرفتن این کدهای اخلاقی، مؤسسات آموزشی هر یک بر اساس سیاست‌های آموزشی خود و نیز قوانین ملی و محلی باید اقدام به تدوین کدهای رفتاری نمایند که بر اساس آن نحوه عملکرد دانشجویان، مربیان و کارمندان مؤسسه آموزشی تعریف گردد و کلیه ذی نفعان آموزشی بر اساس آن به ادای نقش خود در سیستم به بهترین شکل بپردازند.

پی نوشتها

- 1 ethics
- 2 morality
- 3 watermark
- 4 Licensing and Piracy
- 5 Plagiarism
- 6 The Internet watchdog program
- 7 Ownership

فهرست منابع

- American Counseling Association(2005), ACA Code of Ethics, As approved by the ACA Governing Council www.counseling.org
- Anderson, B. (2005). New Zealand: Is online education a highway to the future? In A. A. Carr-Chelman (Ed.), *Global perspectives on e-learning: Rhetoric and reality* (Thousand Oaks, CA, Sage). 163-178.
- Anderson, Bill, Simpson, Mary(2008), Acting with integrity online: Some questions for educators, Proceedings ascilite Melbourne: Concise paper: Anderson & Simpson: 35-39
- Brown, Ted (2008), Ethics in eLearning, iBiz2008 Workshop for Net Business Ethics, February 10 and 11, Honolulu
- Cable News Network (1999) Internet watchdog could stop collegiate copycats.
<http://www.cnn.com/TECH/computing/9911/21/plagerism.detective/index.html>
- Evin, Hakan. (2007), Education Management and Ethics in Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, *Online Journal of Social Sciences*. Summer, 6 (21), 106-114
- Goodfellow, Robin and Hewling, Anne (2005). Re-conceptualising culture in Virtual Learning Environments: from an 'essentialist' to a 'negotiated' perspective. *E-Learning and Digital Media*, 2(4), pp. 355-367.
- Ko, Susan, Rosen. Stive (2010), *Teaching Online: A Practical Guide*.third edition, Boston: Houghton: Mifflin Company,P:232-234

- Lengel. Laura, (2004), Computer Mediated Communication: Social Interaction and the Internet, London: Sage Publications. P:85
- Lin. Hong (2007), The ethics of instructional technology: issues and coping strategies experienced by professional technologists in design and training situations in higher education, *Education Tech Research Dev*, 55:411-437
- Mpofu. Stanley(without year), Ethics and legal issues in inline teaching, University of Namibia , <http://www.col.org/pcf2/papers/mpofu.pdf>
- Nash. susan smith (2006), Ethics and Mobile Learning: Should We Worry?, <http://elearnqueen.blogspot.com/2006/09/ethics-and-mobile-learning-should-we.html>
- Olt. Melissa R.(2002), Ethics and Distance Education: Strategies for Minimizing Academic Dishonesty in Online Assessment, *Online Journal of Distance Learning Administration*, Fall V, (III),:1-6
- Penfield High School Online Learning Environment Rules and Ethics (Acceptable Student Use Policy On District- Provided Access to Electronic Information, Services and Networks – pg. 39-40) www.penfield.edu/highschool.cfm
- Rice, Condoleezza (1998), Copyright and Fair Use: Stanford University Libraries. <http://fairuse.stanford.edu/rice.html>
- The Board of Regents of the University of Oklahoma,(2009), Academic Integrity, <http://integrity.ou.edu/files>
- Toprak. Elif, Özkanal. Berrin, Aydin. Sinan (2010), Ethics in E-Learning, *TOJET: The Turkish Online Journal of Educational Technology*, April, 9 (2),78-86
- Toprak. Elif, Özkanal. Berrin, Kaya. Secil, Aydin. Sinan(2007), What do learners and instructors of online learning environments think about ethics in e-learning?: A case study from Anadolu University, asianvu.com/digital-library/elearning/ethics.pdf
- WCET, UT TeleCampus (2009), Best Practice strategies to Promote academic Integrity in online education, Version 2.0, June wcet.wiche.edu/wcet/docs/cigs/studentauthentication/BestPractices.pdf
- Zembylas, M., & Vrasidas, C. (2005). Globalization, Information and Communication Technologies, and the Prospect of a “Global Village”:

Promises of Inclusion or Electronic Colonization? *Journal of Curriculum Studies*, 37 (1), 65-83

یادداشت شناسه مؤلف

ملاحظت نیک روان مفرد: دانشجوی دکترای آموزش علوم پزشکی، دانشکده پرستاری و مامایی دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی، تهران، ایران.
نشانی الکترونیکی: nikravan2275@yahoo.com